

Večerka, Radoslav

Paleoslovenistika

In: *Slavica na Universitě J.E. Purkyně v Brně : (filologie, literární věda, historiografie, uměnovědy)*. Hejl, František (editor). Vyd. 1. V Brně: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 50-53

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126817>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PALEOSLOVENISTIKA

Jako zvláštní studijní obor se staroslověnština na filosofické fakultě v Brně nestudovala, tvořila však — stejně jako na většině světových universit, kde se pěstuje slavistika — povinnou složku studia slovanské filologie: už od dob zakladatele moderní slavistiky Dobrovského (a v jeho duchu) se pokládá za přirozenou vstupní bránu do studia slavistiky. Adepti slovanské filologie ji poznávají jednak pro ni samu, aby se s její pomocí mohli přímo seznámit s nejstaršími literárními památkami slovanskými, které tvoří jakési obecně slovanské kulturně literární východisko. Začínajícím slavistům může dále staroslověnština vyložená komparatisticky do jisté míry, hlavně v hláskosloví a morfologii, suplovat praslovanštinu a být tak výchozím bodem pro historickou mluvnici kteréhokoli slovanského jazyka i pro historickosrovnávací mluvnici slovanskou. A protože se jí ve středověku užívalo jako nástroje písemnictví na velké části slovanského území, kde všude vstupovala do specifických relací s místní mluvou lidovou, s místními kulturními dialekty i jazyky spisovnými, má její poznání konečně i zásadní význam pro dějiny slovanských spisovných jazyků. Pro tyto srovnávací aspekty ve využití staroslověnštiny při studiu slovanské filologie se stolice staroslověnštiny obsazovaly zpravidla pracovníky, kteří byli zároveň zaměřeni i ke srovnávací slovanské jazykovědě.

Filosofická fakulta brněnské university měla to štěstí, že se pro ni podařilo od samého počátku získat komparatistu a paleoslovenistu mezinárodního věhlasu: prof. *Václav Vondrák*, povoláný do Brna z vídeňské university, se od školního roku 1921/1922 ujal obvyklé cyklické přednášky ze staroslověnské mluvnice i příslušného seminárního cvičení. Přednášel však kromě toho i na speciální témata. V době svého brněnského působení měl Vondrák za sebou velké paleoslovenistické práce: Studie z oboru csl. písemnictví, studie o Janu exarchovi bulharském, o Kyjevských a Pražských zlomcích, o poenitenciálu, o legendě o sv. Václavu, edici Glagolity Clozova i obě vydání své rozsáhlé staroslověnské mluvnice. Dále Vondrák otiskoval převážně studie ze srovnávací slovanské jazykovědy. Z oboru paleoslovenistiky však přece jen vydal *Čirkev-něslovanskou chrestomatii* (1925), cennou jak vydanými texty, tak zejména dobrým studijním slovníčkem, a rozpravu o staroslověnském překladu evangelíí v jeho dvou různých částech (ve sborníku Daničiově, Beograd-Ljubljana 1925).

K Vondrákovým brněnským žákům patřil Miloš Noha, v letech 1921–1931 první asistent slovanského semináře. Ten se však po nenadálé Vondrákově smrti v roce 1925 nemohl stát ještě jeho nástupcem; z oboru paleoslovenistiky publikoval vědecké práce až mnohem později, již mimo svazek brněnské university (bylo to pojednání o číslicích v Assemanově kodexu, Sl 1956, a o poloze posesív v staroslověnštině ve sborníku *Studia palaeoslovenica*, 1971).

Přednášky a semináře ze staroslověnštiny od letního semestru 1925/1926 do zimního semestru 1928/1929 suploval *František Trávníček*, který byl vědecky orientován na češtinu a k paleoslovenistické problematice přispěl — později — právě z hlediska bohemistického příležitostnými články o slovanských základech spisovné češtiny (in: *Slovanství v českém národním životě*, Brno 1947) a o Jagicových a Paterových glosách (ve sborníku *Slovanské studie*, Praha 1948).

Od letního semestru 1928/1929 se paleoslovenistiky a srovnávací slovanské jazykovědy ujal *Bohuslav Havránek*; vedle obvyklých úvodních přednášek

mluvnických charakterizoval zevrubně i lexikální složení staroslověnštiny a v seminářích četl vedle památek kanonických i ukázky z mladších církevně-slovanských textů různých redakcí. Vědecky pěstoval staroslověnskou tematiku – vedle témat jiných – průběžně po celou dobu své badatelské činnosti. Staroslověnština i církevní slovanština mladších redakcí byla silně zastoupena v Havránkově srovnávací dvojdílné monografii *Genera verbi* v slovanských jazycích Praha 1928 a 1937), z níž později pořídil výtah právě této staroslověnské složky pro sborník *Issledovanija* po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka (Praha 1963), a staroslověnské období české knižní vzdělanosti bylo v syntetické zkratce zpracováno v jeho *Vývoji spisovného jazyka českého* (in: *Československá vlastivěda*, ř. II, Praha 1936). Do doby Havránkova brněnského působení spadá dále vznik stati o vidovém a časovém systému staroslověnského slovesa (in: *Mélanges Bally*, Genève 1939) a v období nacistické okupace položil v ČAVU organizační základy díla, které se začalo realizovat až později a jehož je redaktorem: akademického *Slovníku jazyka staroslověnského* (vychází v sešitech od r. 1958). K staroslověnštině se pak Havránek opětovně vrací v některých svých pracích, které vydává až po svém odchodu z Brna.

Z Havránkovy brněnské školy vyšlo mnoho filologů, kteří se pak aktivně podíleli na vytváření české lingvistiky i literární vědy; z nich někteří jsou činní i na poli paleoslovenistiky, vesměs už mimo svazek brněnské university. Je to např. *Karel Horálek*, nyní profesor slovanské jazykovědy na filosofické fakultě University Karlovy v Praze, v jehož rozsáhlém folkloristickém a filologickém vědeckém díle tvoří důležitou složku i tematika paleoslovenistická už v prvotině věnované *Rajhradským glosám* (LF 1939) a dále např. v úvahách versologických nebo v pojednáních o překladu staroslověnských evangelií a textovém vývoji evangelijních kodexů, které vyvrcholily knižní publikací *Evangeliáře a čtveroevangelia* (Praha 1954). Je to dále Antonín Mátl, zakládající člen brněnské pobočky akademické kanceláře staroslověnského slovníku a spoluautor tohoto díla; jeho vyhraněně komparatistická vědní orientace ho posléze přivedla na pracoviště etymologického slovníku slovanského. K Havránkovým brněnským žákům patří také Vladimír Kyas, rovněž spoluautor *Slovníku jazyka staroslověnského*; badatelsky inklinuje sice na pole staré češtiny, publikuje však i z oboru paleoslovenistiky stati o parimejniku (ByzSlav 1955), o *Životě Konstantinově* a *Životě Metodějově* (Sl 1963 a 1966) aj. Z brněnské Havránkovy školy vyšla též Markéta Štěrbová, rovněž spoluautorka *Slovníku* a vědecká sekretářka jeho redakce, autorka studie o charvátskohlaholském písemnictví (in: *Studie a práce lingvistické I*, Praha 1954).

K otázkám staroslověnského jazyka a literatury se na filosofické fakultě v Brně v období před druhou světovou válkou dostal částečně i *Roman Jakobson* v přednáškách o nejstarších fázích české literatury a o česko-ruských kulturních stycích; tiskem vyšlo jeho pojednání o českém podílu na církevně-slovanské kultuře (ve sborníku *Co daly naše země Evropě a lidstvu I*, Praha 1939).

Z hlediska literárního a kulturně historického přednášel o církevně-slovanské vzdělanosti v rámci širšího literárního vývojového proudu obecně slovanského *Frank Wollman*. Přehledného zpracování se toto období dočkalo i ve Wollmanových syntetických pracích o slovanské slovesnosti, zejména též v knize *Slovanství v jazykové literární obrození u Slovanů* (Praha 1958).

Po osvobození v r. 1945 a obnovení činnosti a plné funkce českých vysokých škol odešel Bohuslav Havránek do Prahy. Na uvolněnou stoličku slovanské jazy-

kovědy a staroslověnštiny v Brně byl povolán *Josef Kurz*, habilitovaný v r. 1939 na filosofické fakultě UK v Praze. Do Brna přišel jako autor řady studií o staroslověnštině, zvláště pojednání o kodexu Zografském (Sl 1930–32) a rozpravy o členu v staroslověnštině (ByzSlav 1939–46) a spolueditor I. dílu kodexu Assemanova. V prvních poválečných letech vedl přednášky a seminář ze staroslověnštiny paralelně s Kurzem pro nával posluchačů též indoevropeista Václav Machek. Plodem Kurzova vědeckého úsilí z doby působení v Brně (do r. 1956) byla edice 2. dílu kodexu Assemanova (Praha 1955), nové vydání Weingartovy církevněslovanské chrestomatie (Praha 1949) a řada dílčích studií, např. o slovanských základech naší vzdělanosti (ve sborníku Slovanství v českém národním životě, Brno 1947), o zlomku charvátsko-hlaholského žaltáře (Sl 1953), o Dobrovském jako paleoslovenistovi (Sl 1954) aj. Kurz se intenzívně též účastnil přípravných prací ke Slovníku jazyka staroslověnského, který pak začal vycházet od r. 1958 za jeho hlavní redakce.

V Kurzově semináři vznikla řada diplomových a disertačních prací ze staroslověnské syntaxe. Zájem o syntax vedl Josefa Kurze k projektu sborníku, který za jeho redakce (a spoluautorství) vyšel v r. 1963 s názvem *Issledovanija po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka* a do něhož – kromě jiných autorů – přispěli z Brna Radoslav Večerka statí o syntaxi genitivu, Roman Mrázek o syntaxi dativu, Jaroslav Bauer o syntaxi lokálu, Marta Bauerová o syntaxi instrumentálu a Stanislav Herodes o vazbách předložkových.

Z Kurzových brněnských žáků se mnozí uplatnili na našich filologických pracovištích a zčásti se dále věnovali paleoslovenistice.

Na filosofické fakultě v Brně zůstal z Kurzových žáků *Jaroslav Bauer*, ale ten se orientoval více komparatisticky, resp. též na bohemistiku, takže do staroslověnské problematiky zasahoval jenom příležitostně, např. statěmi o staroslověnském lokálu (Sl 1950 a v uvedeném sborníku *Issledovanija . . .*, 1963), o stsl. *ašte* (Sl 1957; spolu se svou manželkou), o vlivu řečtiny a latiny na vývoj syntaktické stavby slovanských jazyků, mj. též v nemalé míře staroslověnštiny (Československé přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě, Praha 1958) a o syntaktickém systému stsl. ve srovnání s pračeským (velkomoravským) (in: *Magna Moravia*, Praha 1965).

Vlastním nástupcem prof. Kurze po jeho přechodu do Prahy stal se jeho žák *Radoslav Večerka*, zprvu odb. asistent (CSc.), od r. 1964 docent (habilitován v r. 1963). Převzal pedagogický úvazek svého učitele z úvodu do staroslověnštiny a slovanské filologie a přednášel i o staroslověnské syntaxi a o českém typu staroslověnštiny. Vědecky pracuje na úseku staroslověnské syntaxe; publikoval z ní studie o adnominálním genitivu a adjektivu (SPFFBU A 1957), o genitivu a jeho střídání s akuzativem (ve sborníku *Studie ze slovanské jazykovědy*, Praha 1958) a o genitivu vůbec (ve sborníku *Issledovanija . . .* 1963), dále o číslovkách (ve sborníku *Romanského, Sofija* 1960), o vztazných větách (SPFFBU A 1961), o jmenném a sponově jmenném přísudku (*OtSlovSynt II*) a zejména knižní monografii *Syntax aktivních participií v staroslověnštině* (Praha 1961). Večerka se zabýval v několika příspěvcích vlivem řečtiny na staroslověnštinu (naposledy LF 1971) a hodně pozornosti věnoval staroslověnské písemné vzdělanosti na české půdě – v období velkomoravském i v přemyslovských Čechách: vedle četných dílčích studií (např. Sl 1963, 1967 a 1970; SMM 1963; in *Magna Moravia*, Praha 1965) publikoval na toto téma knihu *Slovanské počátky české knižní vzdělanosti* (Praha 1963). Večerka se účastní kolektivní edice a překladu

pramenů k dějinám Velké Moravy *Magnae Moraviae fontes historici* (zatím 4 svazky od r. 1966) – a pro potřeby svých posluchačů vydává skripta z úvodu do staroslověnštiny a slovanské filologie.

Kromě lingvistů zasahovali v poválečném období do paleoslovenistické problematiky částečně též literární historikové. V cyklu o srovnávacích dějinách slovanské slovesnosti pojednal o církevněslovanské fázi Frank Wollman, který tak navázal na své koncepce už z doby před druhou světovou válkou, a v přehledu dějin české literatury Milan Kopecký a Josef Hrabák, z jehož pera pochází i syntetický přehled velkomoravské a české staroslověnské tvorby literární v 1. dílu akademických *Dějin české literatury* (Praha 1959).

Radoslav Večerka